

MIECZYŚLAW WOJTYNA

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PRAWNA ZA SZKODY POWSTAŁE WSKUTEK DRGAŃ I WSTRZĄSÓW MECHANICZNYCH W BUDYNKACH

W związku z dynamicznym rozwojem techniki i jej różnych dziedzin, a w szczególności przemysłu maszynowego, górnictwa, komunikacji i budownictwa, powstaje w ostatnich czasach nowe zagadnienie szkód, które są następstwem różnych wpływów dynamicznych. Rozwój tych dziedzin pociąga za sobą zwiększenie przypadków ujemnych wpływów drgań i wstrząsów mechanicznych na otoczenie. O poważnym znaczeniu tych szkód świadczy ich masowość i milionowe sumy wydawane tytułem odszkodowania przez Skarb Państwa.

Z uwagi na fakt, że tego rodzaju szkody, jak i zresztą każda szkoda, powodują powstanie stosunku zobowiązaniowego jako stosunku samostannego, którego treścią jest uprawnienie poszkodowanego do uzyskania odszkodowania i odpowiadający temu uprawnieniu obowiązek naprawienia szkody, zachodzi potrzeba dokładniejszego omówienia tego zagadnienia na podstawie najnowszych zdobyczy wiedzy technicznej i na gruncie obowiązujących przepisów prawnych.

Podejmując próbę rozwiązania tego zagadnienia, należy najpierw zaznajomić się ze źródłami wzbudzenia drgań i wstrząsów mechanicznych, pojęciem powstałej stąd szkody, by następnie przejść do omówienia zasad odpowiedzialności prawnej za tego rodzaju szkody.

I. ŹRÓDŁA DRGAŃ I WSTRZĄSÓW MECHANICZNYCH POWODUJĄCYCH POWSTANIE SZKÓD

Na podstawie doświadczeń i licznych zdarzeń wywołanych siłami przyrody, jakie nam przynosi codzienne życie objęte cywilizacją techniczną, można przeprowadzić najbardziej ogólny podział, przyjmując trzy główne rodzaje powstania czyli wzbudzenia drgań i wstrząsów. Mogą to być drgania: 1) celowe (zwane inaczej techniczne), gdy są przygotowane przez człowieka dla technologicznego wykorzystania procesów wibracyjnych; 2) jako skutek uboczny działania maszyn i urzą-

dzeń technicznych czy też działalności w procesie produkcji; 3) wynikające z działania sił przyrody.

W pierwszym przypadku mamy do czynienia z dodatnim, pozytywnym wpływem drgań, gdyż odbiór ich wpływa kształtując na produkt końcowy procesu. Np. kształtowanym dynamicznie elementem może być obrabiany pręt, sortowane kruszywo w przesiewaczkach itp.¹

W przypadku drugim, który obejmuje drgania i wstrząsy pochodzące z odstrzałów górniczych w kopalniach, górnictwie odkrywkowym, kamieniołomach, z urządzeń mechanicznych zainstalowanych w jednym budynku i przenoszących się ora drugi, wynikłe z robót budowlanych (np. wskutek wbijania pali fundamentowych, ścianek itp.) czy też spowodowane ruchem ciężkich pojazdów mechanicznych (wagonów ciężarowych kolei żelaznych, tramwajowych) lub startowaniem samolotów odrzutowych, skutki tych drgań są szkodliwe i konieczne jest ograniczenie stopnia tej szkodliwości wpływając na samo źródło drgań i wstrząsów lub na sposób ich odbioru. Należy tu dodać, że ujemne wpływy drgań i wstrząsów mechanicznych na otoczenie (tj. na człowieka i budowle) zachodzą wtedy, gdy przekraczają pewne granice dopuszczalności swych wpływów.

Odpowiednie normy techniczne, opracowane przez zespoły specjalistów na podstawie najnowszych zdobyczy nauki o związkach zachodzących w przyrodzie i ustanawiane przez Polski Komitet Normalizacyjny², określają jakie są granice dopuszczalności wpływów drgań i wstrząsów, o których jest wyżej mowa³. Skutkiem drgań i wstrząsów mechanicznych

¹ Zob. Roman Ciesielski, *Diagnostyka dynamiczna w budownictwie*. Materiały na konferencję naukowo-techniczną w Krakowie w dniach 12 i 13 XI 1971 r., zorganizowaną przez Polski Związek Inżynierów i Techników Budownictwa Oddział w Krakowie — Komisja Nauki. Kraków 1971, s. 6 i n. oraz inne prace.

² Są one następnie ogłaszane w Monitorze Polskim. Polskie Normy (oznaczone znakiem PN) regulują zagadnienia, które mają dla gospodarki narodowej zasadnicze znaczenie. Obowiązują one powszechnie na terenie całego kraju. Jako normy najwyższego stopnia są one przepisami obowiązującymi zarówno jednostki państwowe i spółdzielcze, jak i prywatnych wytwórców. Mają one zastosowanie do już istniejących oraz nowych budynków mieszkalnych, komunalnych i przemysłowych, narażonych na wpływy drgań i wstrząsów.

³ Zagadnieniem ruchu ciał z uwzględnieniem wpływu sił na nie działających zajmuje się dynamika jako jeden z działów mechaniki. Nauka zaś zajmująca się zagadnieniami drgań i wstrząsów w budowlach, pochodzących od różnych maszyn, urządzeń technicznych bądź też wywołanych robotami górniczymi czy też naturalnymi procesami sejsmicznymi, jest mechanika budowli. Jej zadaniem jest określenie częstotliwości drgań własnych budowli i ustalenie postaci tych drgań. Na tej podstawie dokonuje się oceny dynamicznej budowli i jej przydatności do przenoszenia obciążeń dynamicznych. Znając częstotliwość drgań własnych i obciążeń dynamicznych można dokonać obliczenia budowli na rezonanse, określić współczynniki dynamiczne sił i naprężenia efektywne oraz określić amplitudy przy drganiach (R. Ciesielski, B. Olszowski, Z. Stojek, *Podstawy dynamiki budowli*, Kraków 1957, s. 24 i n.).

są szkody wyrządzone przede wszystkim w budowlach i konstrukcjach inżynierskich, jak np. rysy na tynkach, pęknięcia ścian i stropów, odpadanie tynku, spadanie gzymsów aż do zagrożenia stateczności budowli, a nawet możliwości całkowitego zniszczenia⁴.

Jedynym zaś sposobem stwierdzenia konkretnych przebiegów drgań są badania doświadczalne związane z pomiarami drgań. Taki pomiar jest najlepszym sprawdzianem dokładnie przeprowadzonych obliczeń i pozwala na otrzymanie ostatecznych danych o pracy dynamicznej budowli⁵.

Trzecim ważnym źródłem powstawania drgań i silnych wstrząsów mechanicznych są działania sił przyrody, które powodują trzęsienie ziemi, będące zdarzeniem niezależnym od człowieka, jego woli i działania. Jest ono wynikiem przebiegających w strukturze ziemi różnych procesów⁶.

II. POJĘCIE SZKODY POWSTAŁEJ WSKUTEK WPLYWÓW DYNAMICZNYCH. RODZAJE TYCH SZKÓD

W życiu społecznym zachodzą pewne zdarzenia, które prowadzą do powstania, zmiany lub wygaśnięcia stosunku prawnego, tj. takiego stosunku społecznego, w którym osoby fizyczne lub prawne występują jako podmioty praw i obowiązków. Zdarzenia takie nazywamy zdarzeniami prawnymi lub zdarzeniami o charakterze prawnym. Wśród zdarzeń o charakterze prawnym i niezależnych od człowieka są m.in. również zdarzenia wywołane bezpośrednio siłami przyrody (np. trzęsienie ziemi, uderzenie pioruna, huragan), gdy powstaje obowiązek odszkodowania. Do nich też należą szkody wywołane ujemnymi wpływami drgań i wstrząsów mechanicznych. Od ich zaistnienia normy prawne uzależniają wyraźnie powstanie stosunku prawnego. I tak np. art. 435k.c. określa w § 1, że „prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład wprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi odpowiedzialność za szkodę na osobie lub mieniu, wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu, chyba że szkoda nastąpiła wskutek siły wyższej albo wyłącznie z winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi odpowiedzialności”. Przepis powyższy stosuje się odpowiednio do przedsiębiorstw lub zakła-

⁴ Zob. Polska Norma PN/B-02170 — „Ocena szkodliwości wpływów drgań i wstrząsów w budynkach”. Projekt do doświadczalnego stosowania wprowadzony decyzją Ministra Budownictwa i Przemysłu Budowlanego z dnia 21 XII 1968 i powtórnie z dnia 27 II 1971, s. 6 (orientacyjna skala skutków wpływów dynamicznych na budynki).

⁵ Do pomiarów drgań i wstrząsów stosuje się specjalistyczną aparaturę, obsługiwaną przez wysoko kwalifikowany personel.

⁶ M. Książkiewicz, *Geologia dynamiczna*. Wyd. 3 rozszerzone, Warszawa 1968, s. 522 i n. Zob. także E. W. Janczewski, *Zarys sejsmologii ogólnej i stosowanej*. Warszawa 1955, s. 9 i n.

dów wytwarzających środki wybuchowe albo posługujących się takimi środkami (art. 435 § 2)⁷. Wymienionymi tu zdarzeniami, od których uzależnione jest powstanie stosunku prawnego przewidzianego w tym artykule (tzn. prawo do odszkodowania i obowiązek świadczenia na rzecz poszkodowanego) jest wyrządzenie szkody przez wskazane treścią przepisu art. 435 k.c. przedsiębiorstwa lub zakłady.

Na podstawie przepisów polskiego kodeksu cywilnego — szkody będące następstwem wpływów drgań i wstrząsów mechanicznych możemy zaliczyć do kategorii szkód wyrządzonych w związku z użyciem elementarnych sił przyrody lub szkód, które nastąpiły wskutek siły wyższej (np. trzęsienia ziemi). Stanowiąc one będą właściwy przedmiot naszych rozważań.

Polski kodeks cywilny ujmuje je w odrębną grupę przypadków wyrządzenia szkód poza stosunkiem zobowiązaniowym, określając je jako pochodzące z czynów niedozwolonych w szerszym tego słowa znaczeniu. Określeniem tym obejmuje ogólnie wszelkie przypadki wyrządzenia szkody nie polegające na niewykonaniu czy nienależytym wykonaniu zobowiązania, ale wszelkie zdarzenia rodzące odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną poza stosunkiem zobowiązaniowym.

Przepisy kodeksu cywilnego wyodrębniają wyraźnie trzy rodzaje przypadków szkód wynikających z działalności mogącej stwarzać niebezpieczeństwo dla otoczenia. Są to: a) przypadki szkód wyrządzonych przez przedsiębiorstwa i zakłady wprawiane w ruch za pomocą sił przyrody, tj. pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp. (art. 435 § 1), b) szkody spowodowane przez przedsiębiorstwa lub zakłady wytwarzające środki wybuchowe lub posługujące się nimi (art. 435 § 2), c) szkody wywołane ruchem mechanicznych środków komunikacji (art. 436).

Dla lepszego wprowadzenia w omawiane zagadnienie należy zaznaczyć, że obok różnych szkód majątkowych i niemajątkowych dotyczących osobę bez prawnego uzasadnienia, występują też szkody mające uzasadnienie prawne, uparte na potrzebach ogółu społeczeństwa lub wyższej użyteczności. Do rzędu tego rodzaju szkód należy zaliczyć właśnie szkody spowodowane przez zakłady i przedsiębiorstwa uruchamiane za pomocą sił przyrody, produkujące środki wybuchowe i posługujące się nimi, szkody górnicze, szkody pochodzące od wstrząsów wywołanych ruchem pojazdów mechanicznych (tramwajów, kolei, samolotów odrzutowych), próbami nuklearnymi (jądrowymi) itp.

Szkodą powstałą od wpływów dynamicznych możemy zatem nazwać jakkolwiek, spowodowany drganiami lub wstrząsami mechanicznymi, uszczerbek na osobie, mieniu osobistym lub społecznym, tj. częściowe lub całkowite zmniejszenie wartości dobra materialnego lub innego należą-

⁷ Ustawa z dnia 23 IV 1964 r. Kodeks cywilny. Dz. U. nr 16, poz. 93.

cego do jednostki, narodu, instytucji, organizacji społecznych czy całego kraju. Z powstaniem tego rodzaju szkody (oraz ustaleniem jej rozmiarów) łączy się prawny obowiązek odszkodowania.

III. ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI I OBOWIĄZEK NAPRAWIENIA SZKÓD BĘDĄCYCH NASTĘPSTWEM UJEMNYCH WPŁYWÓW DYNAMICZNYCH W ŚWIETLE KODEKSU CYWILNEGO

Obowiązek naprawienia szkody jest szczególnym rodzajem świadczenia. Sam fakt istnienia szkody nie powoduje jeszcze obowiązku jej wynagrodzenia. Powstaje on dopiero wtedy, kiedy prawo czyni kogoś za szkodę odpowiedzialnym. Jeżeli osoby odpowiedzialnej w rozumieniu prawa cywilnego nie ma lub nie można jej ustalić, szkoda obciąża samego poszkodowanego.

Głównymi przesłankami, od których zależy powstanie odpowiedzialności, są: a) zaistnienie szkody; b) szkoda musi być spowodowana przez fakt, z którym ustawa łączy obowiązek jej naprawienia (a więc przy odpowiedzialności wynikającej z umowy niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, zaś przy odpowiedzialności deliktowej — czyn niedozwolony w szerokim tego słowa znaczeniu); c) musi zachodzić między szkodą a danym faktem związek przyczynowy.

Współistnienie wszystkich trzech warunków jest z reguły nieodzowne do powstania obowiązku naprawienia szkody. Polski kodeks cywilny w przeważających przypadkach wymaga, by podmiot, który wyrządził szkodę, ponosił winę za jej powstanie. Dlatego też mówimy, że wina jest główną podstawą odpowiedzialności w naszym prawie cywilnym (zarówno przy odpowiedzialności kontraktowej jak i deliktowej), to znaczy, że sprawca szkody odpowiada na zasadzie winy.

Obok jednak winy podstawą odpowiedzialności za szkody mogą, a nawet muszą być inne zasady. W dzisiejszym zwłaszcza układzie stosunków ekonomiczno- społecznych oraz w związku z szeroko rozwiniętą techniką, za podstawę odpowiedzialności za szkody bierze się obecnie zasadę ryzyka. Dotyczy to także odpowiedzialności za szkody pochodzące od wpływów dynamicznych. Wspólną ich cechą jest odpowiedzialność za samo spowodowanie szkody w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa czy zakładu za pomocą sił przyrody. Jest to odpowiedzialność za sam skutek działania. Ten rodzaj odpowiedzialności podyktowany jest coraz szybszym rozwojem nowoczesnej techniki i technizacji życia niosącym za sobą szereg nowych urządzeń, którymi posługiwanie się wymaga szczególnej ostrożności, przy czym nieraz, nawet przy zachowaniu największej przeczności, nie da się uniknąć powstania szkody dla najbliższego otoczenia ludzkiego i rzeczy⁸.

⁸ Obarczenie odpowiedzialnością za samo spowodowanie szkody ma na celu pobudzenie osób i zwiększenie u nich szczególniejszej staranności i ostrożności w

W związku z taką sytuacją polski kodeks cywilny, za wzorem poprzednio obowiązującego kodeksu zobowiązań, przyjął zasadę, że ryzyko szkód wynikłych z użycia sił przyrody powinien ponosić ten, kto posługuje się tymi siłami dla osiągnięcia korzyści. Stąd w literaturze prawniczej coraz silniej podkreśla się, że kto prowadzi przedsiębiorstwo szczególnie niebezpieczne dla otoczenia, ten nie tylko ma prawo ciągnąć zyski, lecz także musi ponosić ryzyko szkód z tym związanych⁹.

Zgodnie zatem z przyjętą przez nasz kodeks cywilny zasadą art. 435 § 1 znajduje zastosowanie, gdy ruch całego przedsiębiorstwa lub zakładu oparty jest na wykorzystaniu sił przyrody. Chodzi tu głównie o użycie tych sił jako siły napędowej przedsiębiorstwa czy zakładu jako całości. Dotyczy to więc w większości nowoczesnych fabryk, kopalń, jak również przedsiębiorstw, komunikacji kolejowej, tramwajowej, trolejbusowej, wodnej. Judykatura, która przejawia tendencję do bardzo szerokiej interpretacji zakresu stosowania przepisów o przedsiębiorstwach wprawianych w ruch za pomocą sił przyrody, zalicza do nich przedsiębiorstwa komunikacji i transportu drogowego¹⁰.

Ustalenie obowiązku naprawienia szkody powinno zawsze poprzedzić rozstrzygnięcie wstępnego i zasadniczego zarazem zagadnienia, czy pomiędzy szkodą a wpływami drgań i wstrząsów zachodzi związek przyczynowy. Jest to powszechnie obowiązująca zasada zarówno w prawie cywilnym, jak i karnym, że odpowiedzialność za wszelkie szkody istnieje tylko wtedy, gdy pomiędzy szkodą a zdarzeniem, z którym ustawa łączy obowiązek naprawienia szkody, zachodzi związek przyczynowy. Brak tego związku nie daje podstawy rzeczowej i prawnej do odszkodowania.

Ustalenie więc związku przyczynowego polega na ocenie, jaka przyczyna odegrała dla powstania szkody istotną i decydującą rolę, gdyż dla zaistnienia podstawy odpowiedzialności nie wystarcza tylko sama możli-

prowadzeniu takiej działalności i przerzucenia ryzyka szkody raczej na stronę, która ją wywołała niż ma tę, która jest dotknięta szkodą, której nie miała możliwości zapobiec. Łatwiej bowiem prowadzącemu przedsiębiorstwo, mogące wywołać ujemne skutki, obliczyć ryzyko szkody i ująć w ogólne koszty prowadzenia przedsiębiorstwa, niż poszkodowanemu ponieść stratę, której nie mógł przewidzieć.

⁹ Myśl ta była realizowana we wszystkich aktach normatywnych wydawanych dotychczas w Polsce zarówno w okresie międzywojennym (1918-1939), jak również po drugiej wojnie światowej, tj. w ustroju demokracji ludowej. Zob. na ten temat: Witold Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*. Warszawa 1968, s. 273; Alfred Ohanowicz, Józef Górski, *Zobowiązania. Zarys wg kodeksu cywilnego. Część szczegółowa*. Warszawa—Poznań 1966, s. 424 i n.; J. Szachulowicz, *Odpowiedzialność z tytułu ryzyka przedsiębiorstw i zakładów wprawianych w ruch za pomocą sił przyrody*. Nowe Prawo, nr 7-8. Z dawniejszej literatury: Roman Longchamps de Berier, *Zobowiązania*. Wyd. 2, Lwów 1939, s. 262 i n. oraz Fryderyk Zoll, *Zobowiązania w zarysie*. Warszawa 1948, s. 143 i n.

¹⁰ Wskazuje na to m. in. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 1 XII 1962 r. OSPiKA z 1964 r. poz. 88 z glosą A. Szpunara.

wość szkodliwego działania określonych zdarzeń, lecz należy ustalić ich rzeczywisty wpływ na powstanie szkody.

Nasz kodeks cywilny przyjmuje zasadę adekwatnego związku przyczynowego, według której odpowiada się tylko za zwykle następstwa zdarzenia (działania lub zaniechania), z którego szkoda wynikła (art. 361 § 1 k.c.).

Mówiąc ogólnie o odszkodowaniu jako o pewnym odrębnym rodzaju świadczenia, trzeba zdawać sobie jednak sprawę z tego, że w zależności od rodzaju odpowiedzialności, jak też od jej przesłanek i podstaw, w treści i przedmiocie świadczenia odszkodowawczego mogą występować znaczne różnice.

IV. ODSZKODOWANIA GÓRNICZE

Wskutek wstrząsów pochodzących z odstrzałów górniczych w kopalniach, górnictwie odkrywkowym czy kamieniołomach powstają szkody w budowlach i urządzeniach z nimi związanych. Najbardziej typowym przykładem jest szkoda górnicza.

Powstanie szkody górniczej powoduje obowiązek jej naprawienia w granicach przewidzianych przez prawo górnicze (art. 42 prawa górniczego)¹¹. Z treści przepisu art. 42 prawa górniczego wynika, że naprawienie szkody górniczej jest obowiązkiem odpowiedzialnego za tę szkodę przedsiębiorstwa górniczego, co nie znosi ani nie ogranicza odpowiedzialności tegoż przedsiębiorstwa z tytułu innej szkody, spowodowanej innymi niż górnicze robotami, jak np. szkody ma osobie (zdrowie i życie ludzkie).

Chociaż prawo górnicze reguluje w zasadzie zagadnienie odpowiedzialności za szkody górnicze w bardzo szerokim zakresie i szczegółowo podaje sposoby naprawienia szkód górniczych, to jednak nie wyczerpuje ono wszystkich wypadków dotyczących szkód niegórniczych, np. szkody na osobie (zdrowie i życie). W takich przypadkach mają zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego. I tak np. podstawą odpowiedzialności przedsiębiorstwa za inne niż górnicze szkody będą przepisy art. 429, 435, 439, 444 - 447, 449 k.c.

Oдноśnie do odszkodowania górniczego zasadnicze znaczenie ma przepis art. 43 prawa górniczego. Postanawia on generalnie: „Naprawienie szkody górniczej polega na przywróceniu uszkodzonej wskutek robót górniczych nieruchomości, budynku lub innej części składowej nieruchomości, a także urządzeń służących do doprowadzenia lub odprowadzenia wody, gazu, prądu elektrycznego oraz linii kolejowych i innych podobnych urządzeń połączonych z nieruchomością do stanu poprzedniej uży-

¹¹ Zob. Dekret z dnia 6 V 1953 r. Prawo górnicze (w brzmieniu ustalonym obwieszczeniem Prezesa Rady Ministrów z dn. 27 IV 1961 r. Dz. U. z dn. 10 V 1964 r., nr 23, poz. 113).

teczności z uwzględnieniem potrzeb gospodarki planowej, chyba, że prawo górnicze przewiduje zapłatę odszkodowania".

Jak wynika !z cytowanego wyżej przepisu art. 43 oraz z treści art. 45 i 47 prawa górniczego, naprawienie szkody górniczej jedynie w szczególnych przypadkach może nastąpić w formie odszkodowanie pieniężnego. Tego rodzaju odszkodowania mogą zaistnieć tylko wtedy, kiedy naprawienie szkody górniczej przez przywrócenie uszkodzonego obiektu do stanu poprzedniej użyteczności jest z przyczyn naturalnych niemożliwe lub technicznie czy gospodarczo nie uzasadnione. Z powyższego widać, że w ramach naprawienia szkody górniczej przez przedsiębiorstwo górnicze zasadą jest przywrócenie uszkodzonego obiektu do stanu użyteczności, wyjątkiem zaś wynagrodzenie pieniężne.

Następne przepisy prawa górniczego szczegółowo określają sposoby naprawienia szkód górniczych. I tak np. art. 44 przewiduje naprawienie szkody górniczej w drodze budownictwa zastępczego, a jeśli to jest niecelowe z punktu widzenia gospodarczego, poszkodowany otrzymuje odszkodowanie pieniężne. Należy tu dodać, że naprawienie szkody górniczej w obiektach należących do jednostek niepaństwowych (np. spółdzielni lub indywidualnych właścicieli) nie może nastąpić w drodze budownictwa zastępczego, lecz w drodze remontu lub odszkodowania pieniężnego.

Dalsze z kolei przepisy (art. 54, 63 i 67) naszego prawa górniczego regulują obowiązek naprawienia szkody górniczej tak co do osoby obowiązanej do naprawy, jak też i co do przedmiotu i zakresu samego świadczenia¹².

V, ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY W BUDYNKACH SPOWODOWANE DRGANIAMI LUB WSTRZĄSAMI POCHODZĄCYMI OD MASZYN I URZĄDZEŃ TECHNICZNYCH

Specyficznym zagadnieniem najczęściej występującym w budownictwie przemysłowym i mieszkaniowym jest właśnie dynamiczny charakter jego obciążeń pochodzących od różnych maszyn i urządzeń technicznych, których części ruchome obracają się, przesuwają lub wykonują w trakcie

¹² Odnośnie do zagadnienia odpowiedzialności za szkody górnicze zobacz m. in. nast. literaturę: Antoni Agopszowicz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone robotami górniczymi*. Warszawa 1964; tenże, *System prawny górnictwa w zarysie*. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1969 — rozdz. 5 § 2. Odpowiedzialność za szkodę górniczą s. 195 - 206. — Tadeusz Płodowski, *Prawo górnicze (z komentarzem autora)*, Wyd. 2, Warszawa 1963, s. 164 i n. oraz tenże, *Prawo górnicze*. Suplement do 2 wydania. Warszawa 1967, s. 42 - 49. B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Odpowiedzialność cywilna prowadzącego na własny rachunek przedsiębiorstwo wprawiane w ruch za pomocą sił przyrody (art. 435 k.c.)*. Warszawa 1967. Roman Chorośnicki, *Ekonomiczne problemy szkód górniczych*. Zagadnienie szkód górniczych. Zeszyty Naukowe Politechniki Krakowskiej nr 7, Kraków 1966.

swej pracy inne bardziej złożone ruchy. Pod wpływem tego rodzaju obciążeń budowle doznają szkodliwych dla siebie drgań i wstrząsów przy ich większym nasileniu i mocy. Powstają w ten sposób szkody w budynkach: rysy i spękania murów, odpadanie tynków i gzymsów, zagrożenie stateczności budowli.

Wskutek pracy zainstalowanych maszyn (będących w ruchu) budynek jest poddany działaniu drgań i wstrząsów. Obliczenie w takich przypadkach amplitud drgań budynku przeprowadza się według ogólnych zasad dynamiki budowli, wyznaczając dynamiczne wartości własne budowli, a następnie wielkość obciążeń dynamicznych i amplitudy przemieszczeń¹³. Drgania szkodliwe można dla budynku określić również według skali podanych w cytowanej (w przypisie 13) normie.

Przy omawianiu powyższych zagadnień powstaje pytanie: jaka jest podstawa odpowiedzialności prawnej za szkody zaistniałe w budynkach wskutek wstrząsów pochodzących od maszyn i urządzeń technicznych? Cytowany już poprzednio przepis art. 435 § 1 k.c. daje nam na to odpowiedź.

Z jego treści wyraźnie wynika, że jest to odpowiedzialność z tytułu prowadzenia przedsiębiorstw i zakładów wprawianych w ruch za pomocą elementarnych sił przyrody. Odpowiedzialność ta oparta jest — jak wyżej podkreślono — na zasadzie ryzyka.

Na podstawie więc przepisu art. 435 § 1 k.c., odpowiedzialne za szkody wyrządzone komukolwiek przez przedsiębiorstwa lub zakłady poruszane siłami przyrody będą z reguły jednostki gospodarki społecznej, które jako osoby prawne w ustroju socjalistycznym zarządzają przedsiębiorstwem jako mieniem ogólnonarodowym.

Dodać tu należy, że kodeks cywilny przewiduje nie tylko naprawienie szkody, która już wynikła, lecz także pewne wyraźne zarządzenie zapobiegawcze, aby ...ochronić się od szkody, która może dopiero nastąpić. Mówi o tym przepis art. 439 k.c. Postanawia on, że ten, komu wskutek zachowania się innej osoby, a w szczególności wskutek braku należytego nadzoru nad ruchem kierowanego przez nią przedsiębiorstwa lub zakładu albo nad stanem posiadanego przez nią budynku lub innego urządzenia, zagraża bezpośrednio szkoda, może żądać, ażeby osoba ta przedsięwzięła środki niezbędne do odwrócenia grożącego niebezpieczeństwa, a w razie potrzeby także, by dała odpowiednie zabezpieczenie.

Jak z powyższego wynika, prawo regulujące odpowiedzialność odszkodowawczą spełnia nie tylko funkcję kompensacyjną (art. 435 k.c), ale także poważne zadanie prewencyjne (art. 439 k.c).

Przy rozwiązywaniu omawianego tu zagadnienia może wejść w rachubę również tzw. prawo sąsiedzkie, którego wyrazem jest przepis art..

¹³ Zob. Polskie Normy: PN/B-02170 — „Ocena szkodliwości wpływów drgań i wstrząsów w budynkach”, s. 6 i n.

144 k.c. Stanowi on, że właściciel nieruchomości (np. przedsiębiorstwa, zakładu) powinien przy wykonywaniu swego prawa powstrzymać się od działań, które zakłócałyby korzystanie z nieruchomości sąsiednich (np. domu mieszkalnego) ponad przeciętną miarę, wynikającą ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych. Ustawodawca polski konstruując ten przepis miał niewątpliwie na myśli względy współżycia społecznego.

W przypadkach zaistnienia szkód, o jakich tu jest mowa, poszkodowany ma pełne prawo do odszkodowania. Decyzje o naprawieniu szkody wydaje sąd lub komisja arbitrażowa w zależności od charakteru strony poszkodowanej, po uprzednio przeprowadzonych badaniach (pomiarach drgań) i stwierdzeniu (na ich podstawie rzeczywistego związku zachodzącego między powstałą szkodą a ujemnymi wpływami drgań i wstrząsów pochodzących od przedsiębiorstwa lub zakładu wprawianego w ruch siłami przyrody.

VI. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SZKODY POWSTAŁE WSKUTEK ROBÓT BUDOWLANYCH

Wskutek wbijania pali fundamentowych lub zakładania tzw. ścianek szczelnych przy robotach budowlanych powstają wstrząsy wywołujące ujemne następstwa na znajdujących się w pobliżu budynkach. Wstrząsy pochodzące od robót budowlanych powodują uszkodzenia budynków w postaci odpadania tynku, spękania murów oraz awarię w instalacjach budowlanych. Są to typowe szkody na nieruchomościach i związanych z nimi uszkodzeniach i instalacjach.

Zagadnienie podstawy prawnej do roszczenia o odszkodowanie w takich przypadkach można omawiać i rozstrzygać na gruncie przepisów kodeksu cywilnego, niezależnie lub łącznie z przepisami szczególnymi, a to w zależności od charakteru określonych szkód budowlanych i warunków, w jakich powstały.

Jeżeli budynek, będący własnością indywidualną, spółdzielczą lub nie należącą do jednostki państwowej został słabo dotknięty szkodą wskutek robót budowlanych, to przedsiębiorstwo prowadzące jest zobowiązane do przeprowadzenia naprawy i usunięcia szkód na własny (oczywiście) koszt w myśl przepisu cytowanego już wyżej art. 435 § 1 k.c. Jeżeli zaś stan budynku mieszkalnego (spółdzielczego lub państwowego) zagraża bezpieczeństwu ludzi w nim mieszkających (kiedy grozi np. zawaleniem się), terenowe organy władzy państwowej (prezydium rad narodowych) mają obowiązek dać zastępczy budynek. Zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła (art. 361 § 1 k.c.).

Gdy w podobnych przypadkach chodzi np. o jednorodzinny dom mieszkalny, stanowiący własność osobistą, mogą mieć zastosowanie inne

jeszcze przepisy kodeksu cywilnego. W taflach to przypadkach naprawienie szkody powinno nastąpić według wyboru poszkodowanego bądź przez przywrócenie stanu poprzedniego, bądź przez zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej. Jednakże gdyby przywrócenie stanu poprzedniego było niemożliwe albo gdyby pociągało za sobą dla zobowiązanego nadmierne trudności lub koszty, roszczenie poszkodowanego ogranicza się do świadczenia w formie odszkodowania pieniężnego (art. 363 § 1 k.c.). Może mieć tu również zastosowanie przepis cytowanego wyżej art. 439 k.c.

VII. ROSZCZENIA O NAPRAWIENIE SZKÓD SPOWODOWANYCH RUCHEM CIĘŻKICH POJAZDÓW MECHANICZNYCH

Ruchy ciężkich pojazdów mechanicznych, jak np. wagonów ciężarowych kolei, pociągów pośpiesznych, tramwajów, samochodów ciężarowych — wywołują drgania powierzchni ziemi, które przenoszą się na znajdujące się w pobliżu torów lub drogi budynki, powodując ich uszkodzenia w postaci zarysowania na tynkach i wyprawach, odpadania tynków, pęknięcia murów itp.

Źródłem pochodzenia drgań i wstrząsów oraz szkodliwości ich wpływów na budynki są również startujące z lotniska samoloty odrzutowe. Podstawą odpowiedzialności prawnej za wyrządzone ruchem pojazdów mechanicznych szkody stanowi cytowany już wielokrotnie przepis art. 435 § 1 k.c. Zgodnie z jego treścią przedsiębiorstwo kolejowe PKP, Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne, PLL „Lot” i inne odpowiadają nie tylko za wypadki, ale także i za szkody powstałe wskutek drgań i wstrząsów wywołanych ruchem pojazdów będących ich częścią składową jako przedsiębiorstwa¹⁴.

LA RESPONSABILITÉ JURIDIQUE DES DOMMAGES CAUSÉS PAR LES VIBRATIONS ET LES CHOCS MÉCANIQUES DANS LES BÂTIMENTS

R é s u m é

Le travail sous le titre susmentionné est une dissertation discutant le problème de la responsabilité juridique des dommages causés par les vibrations et chocs mécaniques dans les bâtiments et constructions d'ingénieur à la lumière de la disposition de l'article 435 du code civil polonais, qui stipule: „Celui qui dirige une en-

¹⁴ Chociaż o odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez ruch mechanicznych środków komunikacji poruszanych za pomocą sił przyrody (samochody, koleje, tramwaje, trolejbusy, statki powietrzne i wodne) kodeks cywilny mówi w treści przepisu art. 436 § 1, to jednak w przypadkach określanych wyżej szkód ma zastosowanie przepis art. 435 § 1 k.c. W teorii przeważa pogląd, że art. 435 i 436 k.c. w zasadzie się wyłączają (Zob. W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*. Warszawa 1968, s. 281 i 282 oraz cytowana tam literatura).

treprise à son propre compte ou l'établissement mis en mouvement à l'aide des forces de la nature (la vapeur, le gaz, l'électricité, des combustibles liquides etc.) répond de dommage sur une personne ou les biens, causé à n'importe qui par le mouvement de l'entreprise ou de l'établissement, sauf dans le cas où le dommage a eu lieu à cause de la force majeure ou exclusivement de la faute du lésé ou d'un tiers, dont il n'est pas responsable (§ 1). Cette disposition est appliquée convenablement aux entreprises ou établissements produisant des moyens explosifs ou se servant de tels moyens" (§ 2).

Ayant présenté les sources de l'amorçage des vibrations et des chocs causant la naissance des dommages, l'auteur précise la notion du dommage établie dans ces conditions et il énumère les genres et le caractère de ces dommages.

Au chapitre concernant les principes de la responsabilité de dommage causé, l'auteur présente un dommage né à cause des vibrations et chocs mécaniques en tant qu'un événement juridique, étant un fondement de la responsabilité appuyée sur le principe du risque, qui est ici motivé par des égards particuliers de nature socio-économique à l'époque du développement de la technique et de technisation de la vie. Sur le fond des dispositions du droit minier polonais l'auteur présente des considérations sur le thème de l'obligation de réparations des dommages miniers. En s'appuyant sur les dispositions de l'article 435, 439 et 144 du code civil, il discute ensuite le problème de la responsabilité de dommages dans les constructions:

— causés par des vibrations et chocs provenant des machines et des installations techniques, installées dans un bâtiment et se déplaçant sur un autre bâtiment (l'article 435, 439 et 144 du code civil),

— causés par des travaux de construction (p.ex. à cause du battage des pieux de fondation par la sonnette) des murs étanches etc. (l'article 435 et 439 du code civil),

— causés par le mouvement des véhicules lourds mécaniques (p.ex. des wagons de poids du chemin de fer, des trains express, des poids lourds, des tramways, par le décollage des avions à réaction «des jets» etc. (l'article 435 § 1 du code civil).

Les considérations sur les problèmes indiqués dans le titre de ce travail sont fondées sur les actes normatifs y énumérés, sur la littérature polonaise du domaine du droit civil, ainsi que de la mécanique de construction, sur les critères de la norme polonaise PN/B-02170 et sur les examens accomplis.